

NOAM CHOMSKY – REVOLUCIJA KAO INTELEKTUALNI CREDO

Dunja Piperković

Noam Chomsky (1928.) jedan je od najistaknutijih lingvista, filozofa i aktivista dvadesetoga stoljeća. Njegova teorija urođene univerzalne gramatike te stvaranje nove lingvističke grane - generativne gramatike, smatraju se revolucionarnim preobražajem na polju lingvistike. Uz to, Chomsky je kritičar biheviorističkog pristupa proučavanju ljudskog ponašanja i jezika koji je prevladavao u 1950-ima te se smatra jednim od pokretača kognitivne revolucije u psihologiji. Druga bitna sastavnica Chomskyjevog opusa njegova su politološko-filozofska razmatranja, koja od šezdesetih godina dvadesetog stoljeća bude interes čitatelja diljem svijeta. Chomsky se kao politički aktivist ističe oštrim kritikama američkog društva, kapitalizma, demokracije, vanjske politike te masovnih medija. Ovaj rad će ukratko razmotriti Chomskyjev doprinos lingvistici, a osvrnut će se i na njegov aktivizam.

Mladost i obrazovanje

Noam Chomsky, američki lingvist, svjetski poznati politički aktivist, publicist i predavač, smatra se ocem moderne lingvistike dvadesetog stoljeća. Rođen u židovskoj obitelji srednje klase, 1928. godine u Philadelphiji, Chomsky je pohađao eksperimentalnu osnovnu školu koja je poticala svoje učenike da razvijaju vlastite interese i talente. Već s navršениh deset godina napisao je uvodnik za školske novine žaleći pad Barcelone u Španjolskom građanskom ratu i uspon fašizma u Europi. (1)

Mladi Chomsky često je putovao u New York gdje je stupio u kontakt s radničkom klasom, uglavnom židovskih korijena, i njihovom intelektualizacijom aktualnih problema. Tamošnje rasprave obogatile su i učvrstile njegova uvjerenja da su svi ljudi sposobni razumjeti politička i ekonomska pitanja te donijeti vlastite stavove na osnovi istih. Nadalje, Chomsky objašnjava kako bi svi ljudi trebali pronaći vlastito zadovoljstvo kroz slobodno djelovanje te da je bilo koji oblik vlasti, koji nije prošao na ispitu racionalnog opravdanja, nezakonit. Prema teoriji anarhosindikalizma¹, čiji je jedan od najstrastvenijih zagovornika upravo Chomsky, optimalni oblik društvene organizacije jest onaj direktno demokratski u kojemu svi ljudi imaju najveću mogućnost participacije u aktivnostima zajednice unutar koje žive i djeluju. (Barsky, 1998: 9-13)

1 Anarhosindikalizam je oblik anarhizma koji se usredotočuje na stvaranje sindikata organiziranih na anarhističkim principima i koji se u svojoj borbi za slobodnije društvo koriste anarhističkim taktikama (a prije svega direktnom akcijom). Izvor: Anarhosindikalizam, Što čitaš?: <http://www.stocitas.org/anarhosindikalizam.htm> (12.10.2011.)

U razdoblju od 1945. do 1950. godine Chomsky je studirao filozofiju, matematiku i lingvistiku na Sveučilištu Pennsylvania, gdje je ujedno i započeo proučavati lingvistiku, čime je naposljetku stekao ugled. Njegov otac William Chomsky, poznati hebrejski učenjak, podučio ga je nekim od osnovnih načela lingvistike, pa je većina Chomskyjevih ranijih istraživanja objavljena na modernom hebrejskom jeziku.

Među Chomskyjevim mnogim postignućima, najpoznatiji je njegov rad na polju generativne gramatike, koju je razvio na temelju zanimanja za područja moderne logike i matematike, primijenivši ta znanja na opis prirodnih jezika.² Osim toga, Chomsky je pomogao započeti kognitivnu revoluciju u psihologiji svojom recenzijom knjige *Verbal Behaviour* (1957.) B.F. Skinnera, gdje je kritizirao bihevioristički pristup proučavanju ljudskog ponašanja i jezika dominantnog u 1950-ima. Njegov naturalistički pristup jeziku utjecao je na filozofiju jezika i uma.

2 Prirodni jezik ljudski je pisani ili govorni jezik. Pojam se koristi u suprotnosti s terminima "formalni jezik" i "umjetni jezik". Prirodni jezik utjelovljenje je ljudske spoznaje i ljudske inteligencije.

Danas je Chomsky profesor emeritus lingvistike na MIT-u (*Massachusetts Institute of Technology*), gdje je podučavao tijekom cijele svoje karijere. Ključna je intelektualna figura američke ljevice, član je i Američke akademije znanosti i umjetnosti (*American Academy of Arts and Sciences*), oštar kritičar vanjske politike SAD-a te autor više od pedeset knjiga s područja lingvistike, psihologije, filozofije, sociologije i politike, među kojima su najpoznatije: *Sintaktičke strukture* (1957.), *Gramatika i um* (1968.), *Kobno trojstvo - Sjedinjene Države, Izrael i Palestinci* (1983.), *Stari i novi svjetski poreci* (1994.), *Moć i teror* (2003.), *Hegemonija ili opstanak* (2003.) i ostale. (2)

Strukturalizam - popularni lingvistički pravac s početka dvadesetog stoljeća

Jedan od vodećih intelektualnih pokreta u prvoj polovici dvadesetog stoljeća bio je strukturalizam. Švicarski lingvist Ferdinand de Saussure (1857.-1913.) smatra se osobom koja je dala temelje europskom strukturalizmu, lingvističkom pravcu koji se razvio dvadesetih i tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Prema Saussureu, predmet neke znanosti mora biti sustav, pa je tako predmet lingvistike upravo jezik, jer uvijek govorimo o jeziku kao sustavu. Saussure tvrdi da je cilj opće lingvistike strogo definiranje područja njezinog djelovanja, tj. odvajanje lingvistike od gramatike, filologije i jezikoslovlja, a zatim davanje konačnog i iscrpnog popisa i propisa svih jezika do kojih se može doći i na koncu određivanje njezinog predmeta u svim jezicima. U svojoj knjizi *Tečaj opće lingvistike* (1916.), Saussure ističe kako je u središtu strukturalističke lingvističke teorije jezik koji se proučava kao struktura, to jest kao skup odnosa među elementima zatvorena sustava, čije su jedinice jezični znakovi koji su voljni i stečeni proizvod mase govornika. Primjeri tih elemenata obuhvaćaju poimanje jezičnog znaka koji se sastoji od označitelja i označenog. (Broekman, 1974: 4-10)

Chomsky smatra da Saussureov doprinos lingvistici nije od krucijalne važnosti te tvrdi da je glavni nedostatak Saussureove teorije ograničavanje u istraživanju. Naime, Saussure je ljudima skrenuo pozornost na činjenicu da postoje strukture, a ne samo nabranje pojedinosti. Međutim, američki je strukturalizam na čelu s Bloomfieldom došao do slične ideje iz posve drugih izvora. (Maher, Groves 2003: 20-26)

Korak prema ozbiljnijem poimanju jezika bio je prijelaz od Saussurea do Praške škole Romana Jakobsona i Nikolaja Trubetzkoyja. Praška škola postavila je tridesetih godina dvadesetog stoljeća temelje fonološke teorije u kojoj se zvukovi analiziraju u skupovima distinktivnih opozicija. (3)

Saussureov strukturalistički pristup utjecao je na mnoge lingviste u razdoblju između Prvog i Drugog svjetskog rata. Međutim, 1950-ih Saussureovi

jezični koncepti bili su strogo kritizirani, što je navelo brojne lingviste da odbace tu teoriju. Jedan od najistaknutijih kritičara strukturalizma upravo je Noam Chomsky. Saussureove postavke danas se uglavnom smatraju zastarjelima. (Broekman, 1974: 91-102)

Chomsky je u početku svoga rada razvio pojam kompetencije, što označava sustav znanja koji posjeduje izvorni govornik. To je kognitivno područje nazvao I-jezik, odnosno stanje uma ili mozga. Nasuprot tome, E-jezik označava vanjski koncept jezika koji nije unutar uma. Chomsky tvrdi da ne postoji koherentno poimanje E-jezika. No postoje različita gledišta koja ne podržavaju tu teoriju, pa tako na primjer postoji gledište da je jezik skup gramatičkih izraza ili pak da je jezik neka vrsta sociopolitičke pojave. Chomsky smatra da prava svrha lingvistike nije kartografija jezika.³ Lingvistika je daleko više nego putovanje kroz kaotičnu masu E-jezika. Takvom pristupu posvećena su mnoga lingvistička istraživanja. Američki je strukturalizam, koji je smatrao da mu je zadaća izrada pregleda mase lingvističkih podataka, nastao na empirijskoj tradiciji. Američki lingvist i strukturalist Leonard Bloomfield (1887.-1949.) istaknuo je da samo iz izravnog promatranja lingvističkih fenomena mogu nastati tvrdnje o jeziku. Noam Chomsky konceptualno prekida s empirijskom tradicijom u svom djelu *Sintaktičke strukture* (1957.) tvrdeći da teorija nije taksonomija, tj. organiziranje velike količine podataka, nego je ona strog opis mogućeg ljudskog jezika. (Sperlich, 2006: 26-40)

Generativna i univerzalna gramatika - lingvističke teorije Noama Chomskog

Postoji nekoliko vrsta gramatika, među koje ubrajamo sljedeće: 1) deskriptivnu, 2) preskriptivnu, 3) referencijalnu, 4) pedagošku i ostale.⁴ Sve te gramatike pretpostavljaju da govornik zna jezik, ili barem da ima netaknutu i funkcionalnu jezičnu sposobnost. Prvi pokušaj Chomskog da odgovori na model deskriptivne lingvistike bila je generativna gramatika. Generativna gramatika nastala je

³ Unutar gledišta da je jezik sociopolitička pojava, Chomsky ga poistovjećuje s pojmom regija. Svijet nije podijeljen na regije, no ipak stalno upotrebljavamo taj pojam jer je koristan. Isto tako, svijet nije podijeljen na jezike, što ne znači da primjerice ne trebamo koristiti pojam "talijanski".

⁴ 1) Deskriptivna gramatika opisuje usko odabran broj gramatičkih konstrukcija koje se koriste u jeziku, 2) preskriptivna gramatika predstavlja neku vrstu priručnika u kojem se izražavaju stajališta o gramatičkoj upotrebi, na primjer što je *dobar* engleski, a što je *loš* engleski, 3) referencijalna gramatika opis je onolikog broja gramatičkih aspekata jezika koliko se smatra korisnim za neku određenu namjenu, zamišljena je kao zbirka činjenica koja predstavlja autoritet u nekom području, 4) pedagoška gramatika knjiga je za podučavanje i učenje jezika. Izvor: *Grammar – definition and examples*, Grammar and Composition: <http://grammar.about.com/od/fh/g/grammarterm.htm> (12.10.2011.)

sredinom 1950-ih godina te se ubrzo razvila u zasebnu lingvističku granu.

Cilj je generativne gramatike shvatiti prirodu čovjekovog jezičnog znanja: u kakvom je obliku jezik pohranjen u ljudskom mozgu, kojim umnim procesima nastaju rečenice na ljudskim jezicima, postoje li obilježja svojstvena svim jezicima itd.

Generativna gramatika najviše se bavi sintaksom, iako proučava i ostale jezične razine. Ona pokušava dati skup pravila koja točno predviđaju koje će kombinacije riječi formirati gramatički točne rečenice. Drugim riječima, gramatiku nekog jezika možemo predstaviti kao skup pravila koja vrlo točno generiraju, odnosno određuju koje su rečenice dobre (takozvane moguće rečenice), a koje nisu dobre (rečenice poput "ti dobro ali nisi" dobivaju zvjezdicu *) te koja su njihova strukturalna svojstva. Osim toga, navedeni skup pravila također predviđa i morfologiju riječi. (Maher, Groves, 2003: 68-77)

Danas postoji nekoliko teorija unutar generativne gramatike: standardna (klasična) teorija, generativna fonologija, semantička teorija, teorija načela i parametara, teorija X, padežna teorija i ostale. Početkom 1990-ih Chomsky se počeo baviti teorijom koju je nazvao *minimalistički program* koji ukida sve dubinske i površinske strukture riječi te u jeziku ostaje samo ono što je neophodno. Taj se aktualni pristup još uvijek razvija. (Glovacki-Bernardi, 2007: 190-208)

U teoriji poznatoj kao *univerzalna gramatika*, Chomsky istražuje postavku da zapravo postoji malo varijacija među ljudskim jezicima. Time je pripremio teren za teoriju o usvajanju prvog jezika. Jedan dio ljudskog biološkog ustrojstva posebno je namijenjen jeziku. To se zove ljudskom jezičnom sposobnošću. Univerzalna gramatika upravo je početno stanje te jezične sposobnosti u kojem se stvara određeni jezik u dodiru sa stvarnošću dostupnom djetetu. Upravo zbog toga Chomsky tvrdi da univerzalna gramatika nije gramatika niti je teorija o znanju. Ona je teorija o unutarnjoj strukturi ljudskog uma. Univerzalna je gramatika onaj dio kognitivne psihologije koji pokušava odrediti nepromjenjiva načela jezične sposobnosti, kao i

mnoštvo varijacija koje proizlaze iz tih načela, tj. moguće ljudske jezike. (Maher, Groves, 2003: 77-111)

Ljudska se psiha sastoji od urođenih formi koje su uvijek potencijalno prisutne te usmjeravaju i oblikuju svoju aktualizaciju u slikama i radnjama. Kolektivno nesvjesno je univerzalno, tj. svim ljudima je zajedničko. Godine 1959. Chomsky je iznio svoje neslaganje s biheviorističkom psihologijom u recenziji knjige *Govorno ponašanje* (1957.) B. F. Skinnera. Prema Chomskom, djeca se ne rađaju kao *tabula rasa*. Naprotiv, svako dijete ima genetsku predispoziciju za strukturiranje usvajanja znanja. Dakle, jezik se ne uči. On raste u djetetovom umu, odnosno mozgu gdje se pojavljuje kao specifična realizacija jezične sposobnosti koja prolazi kroz tri stanja: početno stanje, niz stanja s vremenom kako dijete sazrijeva u određenoj govornoj zajednici te postojano stanje u pubertetskom razdoblju koje se mijenja samo površinski, uglavnom usvajanjem novih jedinica vokabulara. Djeca u svojem umu imaju programirani jezični obrazac koji obavještava djecu kako unutrašnja gramatika funkcionira: semantička pravila pomažu da se shvati značenje, fonološka pravila predstavljaju modele zvukova, a sintaktička se pravila odnose na poredak riječi. (Cook, Newson, 2007: 45-61)

Postoje i brojni konkurentni modeli univerzalnoj gramatici, pa je tako švicarski psiholog Jean Piaget (1896.-1980.) 20-ih godina dvadesetog stoljeća postavio teoriju da se jezično usvajanje odvija u kontekstu intelektualnog razvoja i pojavljuje se tek nakon što su postavljeni kognitivni temelji.

Na kraju, Chomsky tvrdi kako postoji vrlo malo varijacija među ljudskim jezicima, iz čega proizlazi logičko pitanje zašto onda ljudi govore različite jezike. Prema Chomskom razlog tome je taj što je univerzalna gramatika samo djelomično umrežena. Sustav je povezan s ograničenim brojem sklopki, od kojih svaka ima ograničen broj položaja. Potrebno je iskustvo da bi se te sklope uključile, no kada se to dogodi, sustav sasvim normalno funkcionira. (Cook, Newson, 2007: 13-24)

Chomsky kao društveni kritičar i aktivist

Noam Chomsky započeo je svoj politički aktivizam 60-ih godina prošlog stoljeća kritikom rata u Vijetnamu i do danas je ostao angažiran na strani američke ljevice kao dosljedan kritičar američke vanjske politike, od američkih intervencija u zemljama Latinske Amerike sve do rata u Afganistanu i Iraku. Chomsky smatra kako institucije vlasti pojačavaju kontrolu nad stanovništvom te da su intelektualci izdali svoju savjest i zajednicu te pristali služiti organima moći. (Maher, Groves, 2003: 125-158)

Chomsky naročito kritizira vanjsku politiku Sjedinjenih Američkih Država, pri čemu posebno otkriva razornu nasilnost imperijalističke politike

SAD-a diljem svijeta, sveprisutnu sliku "dobronamjernog" SAD-a, manipulaciju stvarnosti koja se temelji na ideji o pravičnosti SAD-a te siromaštvo američke demokracije, iako SAD sebe ponosno prikazuje kao "vođu slobodnog svijeta". Chomsky priznaje da je američko društvo slobodnije i otvorenije nego mnoga društva diljem svijeta, no isto tako tvrdi da SAD zatvara oči pred tzv. američkim paradoksu. Prema Chomskom SAD je jedna od najdepolitiziranih nacija u industrijskom svijetu, jedno od najdublje indoktriniranih društava te jedno od najkonformističkijih intelektualnih elita u industrijskom svijetu. (Chomsky, 2006: 91-109)

Na koncu, Chomsky niječe vezu između svojih lingvističkih i društvenih stajališta, jer jedna stvar ne ovisi o drugoj: "Nije vam potrebna specijalistička poduka iz lingvistike da biste mogli osuditi podršku SAD-a užasima u Istočnom Timoru. Ne bi trebalo biti važno tko govori, odakle ta osoba dolazi ili koje su njezine kvalifikacije. Ono što je važno jest pitanje: je li to što kažete istina." (Maher, Groves, 2003: 126)

LITERATURA

1. Barsky, Robert, 1998. *Noam Chomsky: A Life of Dissent*, ECW Press, Kanada.
2. Broekman, Jan, 1974. *Structuralism: Moscow-prague-paris*, D. Reidel Publishing Company, Boston.
3. Chomsky, Noam, 2006. *Imperijalne težnje*, Naklada Ljevak, Zagreb.
4. Cook, Vivian, Mark Newson, 2007. *Chomsky's Universal Grammar*, Blackwell Publishing, Oxford.
5. Glovacki-Bernardi, Zrinjka (urednica), 2007. *Uvod u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb.
6. Maher John, Judy Groves, 2003. *Chomsky za početnike*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
7. Sperlich, Wolfgang, 2006. *Noam Chomsky*, Reaction Books Ltd, London.

Internet

1. *Noam Chomsky biography*, Famous Biographies & TV Shows: <http://www.biography.com/people/noam-chomsky-37616> (12.10.2011.)
2. *Noam Chomsky: Intervencije*, StudentNet: <http://www.studentnet.hr/knjige/show/2759/> (12.10.2011.)
3. *Praška škola*, OoCities - Geocities Archive: <http://www.oocities.org/gimn1gradacac/lingvskole/praskaskola.htm> (12.10.2011.)
4. *Anarhosindikalizam*, Što čitaš?: <http://www.stocitas.org/anarhosindikalizam.htm> (12.10.2011.)
5. *Grammar – definition and examples*, Grammar and Composition: <http://grammar.about.com/od/fh/g/grammarterm.htm> (12.10.2011.)

SINGULARNOSTI! REVOLUCIJA VJEČNE SADAŠNOSTI

Davorin Ćuti

Pretpostavlja se kako se civilizacija rodila kada je čovjek prešao s nomadskog načina života na sjedilački. Takav način života prisilio je ljude da sami stvore prostor u kojem će živjeti. Sada više nije bilo bitno prilagoditi se prostoru, odnosno mjestu u kojem će ljudi živjeti, već je bilo potrebno prostor humanizirati. Pod humanizacijom prostora smatram one ljudske aktivnosti koje omogućuju, kako pojedincu tako i široj društvenoj zajednici, da prostor koji nasele prilagode sebi.

Hegel to naziva početkom povijesti ljudske svijesti, koja prvo dolazi iz zajednice (*Allgemeinheit*), ali to je tek ona prvobitna svijest. Takva prvobitna zajednica brzo se raspada zbog antagonizma koji se pojavljuju u njoj te ne predstavlja ono izvorno jedinstvo. Povijesno određenje jedinstva u svijetu jest svijest što nas vodi u "carstvo u kojem sve ima karakter subjekta". Dakle, prvi karakter svijesti prema Hegelu jest svijest jedne primitivne zajednice u kojoj je pojedinac utopljen u zajednicu. U toj zajednici sredstvo integracije pojedinaca jest jezik koji u isto vrijeme postaje i sredstvo individualizacije pojedinca. Pomoću jezika pojedinac imenuje i prisvaja stvari te širi područje svog utjecaja i ulazi u antagonizme s drugim pojedincima unutar zajednice.

Usporedni integrativni proces koji se razvijao uz jezik i s kojim je pojedinac obilježavao svoje područje djelovanja jest rad. Proces rada postaje odlučujući za razvoj civilizacije te unutar same civilizacije i ostalih oblika zajednice kao što su obitelj, porodica, građansko društvo te na kraju država. U tome možemo iščitati sve nužne parametre koji su potrebni za razvoj tehničke civilizacije. Razvojem tehničke civilizacije dolazimo do onog stupnja što Thomas S. Khun naziva *prirodnom nužnošću znanstvenih revolucija*, a što bi nas naposljetku trebalo dovesti do transhumanog društva, odnosno transhumanizma.

Sam koncept transhumanizma proizlazi iz društva u kojem je znanstveno tehnološki napredak postao sam po sebi neupitan te je postao svojevrsnim kulturnim pokretom koji se zalaže za široku upotrebu tehnologije uz čiju bi pomoć bilo moguće usporiti, ako ne i u potpunosti zaustaviti, procese kao što su ljudsko starenje i naposljetku zaustaviti umiranje. No uz tu temeljnu postavku transhumanizma, koja traga za fizičkom besmrtnošću čovjeka, treba dodati i ostale elemente koji čine poboljšanje ljudskog